

■ GUDOVEČKA PISANICA | Svjedočanstvo kontinuiteta tradicije

Kako je pronađeno najstarije ukrašeno uskršno jaje u Hrvatskoj

Ivan Tašev

Otprilike šest stotina godina stara je ukrašena pisanica pronađena na arheološkom lokalitetu Gudovac - Gradina u blizini Bjelovara. Kada su arheolozi tamošnjega gradskoga muzeja i Instituta za arheologiju iz Zagreba u grumenu zemlje 2003. godine našli gotovo 150 komadića obojene ljuske jajeta, bilo je to veliko iznenađenje. Kasnija su istraživanja i restauratorski nalazi potvrdili da je riječ o pisanici datiranoj u drugu polovicu 15. stoljeća. Trenutačno najstarije ukrašeno jaje u Hrvatskoj kao simbol života, a onda posredno i Uskrsa, pronađeno je na zemljištu magistra Petra koji je bio vicepronator kraljevine Slavonije te vikar zagrebačkoga biskupa i upravitelja biskupskih posjeda te je bio visoko pozicioniran na ugarskom dvoru kralja Matije Korvina.

Raritetan nalaz

Arheolog iz bjelovarskoga muzeja dr. Goran Jakovljević ispričao je kako je došlo do pronalaska. »Pisanica je nađena na srednjovjekovnom lokalitetu, u potpuno zatvorenom arheološkom sloju, na dnu nekadašnjega obrambenoga opkopa utvrde, pa s velikom sigurnošću možemo reći da je ta pisanica nastala u vrijeme vladavine kralja Matije Korvina. Istraživanjima smo došli do podataka da se na mjestu pronalaska gudovačke pisanice nalazila drvena prostorija, dijelom ukopana na čvrstom tlu, a dijelom u jarku. Pretpostavljamo da je ta prostorija bila kuhinja jer smo u njoj našli mnogo keramičkoga materijala, lonaca, kuhača, tava, noževa.«

Da je pisanica - iako razlomljena u više od stotinu dijelova - uspjela biti očuvana, pravo je čudo, a arheolog dr. Jakovljević kaže da treba zahvaliti sastavu zemlje. To je močvarna glina i sve što je pod njom hermetički je zatvoreno pa nema pristupa zraku. »Zaista je rijetkost da se pronađe takav predmet. Našli smo još ljudski jaja, no samo jednu pisanicu. Budući da je tek manji dio lokaliteta istražen, moguće je da će se pronaći još pisanica«, kaže voditelj arheoloških istraživanja. Pisanica je danas izložena u Gradskom muzeju u Bjelovaru, a moglo ju se posljednjih godina vidjeti i na više izložaba u Hrvatskoj.

Njezin otkrivač dr. Jakovljević napominje da je gudovačka pisanica važna zbog dva aspekta: arheološkoga i etnografskoga. »Nalaz je po sebi raritet, ali je važan i s etnografskoga aspekta. Naša tradicija bojenja jaja i izrade pisanica vezana je uz kolektivno narodno sjećanje koje se može pratiti od 18. stoljeća nadalje, a pronalaskom ove pisanice tu tradiciju vraćamo mnogo dalje u prošlost.«

Zahtjevna restauracija

Nakon pronalaska dijelova razlomljene pisanice uslijedio je novi zahtjevan proces njezine restauracije, a tu je posao odradio Mihael Golubić iz Hrvatskoga restauratorskoga zavoda. On je pisanicu na restauriranje dobio iz Instituta za arheologiju u Zagrebu. Na upit kako je pisanica došla u njegove ruke i koliko je bio zahtjevan proces sastaviti 146 komada pisanice u cjelinu odgovorio je: »Kolege su pokušali pronaći gdje bi bilo moguće restaurirati pisanicu, no svi koje su pitali smatrali su da je to nemoguće. Pogled na grudu stvrdnutoga blata s masom malenih smrvljenih ulomaka doista nije obećavao, no prihvatio sam posao restauriranja jer je to mogao biti potencijalno vrlo važan i najstariji primjer pisanice uopće i jer volim izazove«, kazao je restaurator Golubić o jajetu čija je ljuska bila u dobrom stanju, ali je bila fragmentirana.

Uslijedili su zahtjevni koraci kako bi pisanica dobila današnji

izgled, a najprije je trebalo otopiti fini mulj u destiliranoj vodi te spojiti ulomke prema oslikanu motivu i obliku lomova na bridovima ulomaka. »Izradili smo jaje od plastike na koje su na kraju pričvršćeni spojeni ulomci. Zbog rijetkosti takva nalaza nisam uspio naći gotovo ništa u literaturi. Radovi su trajali dosta dugo. Nakon sat-dva gledanja u ulomke čovjek se zamori i više ništa ne može pronaći pa je najbolje malo pauzirati i raditi nešto drugo dok se opet ne počne tražiti spojeve ulomaka. Kad se zbroje konkretni radni sati, vjerojatno mi je trebalo oko mjesec dana, a sve je, uz radove na drugim predmetima, trajalo oko tri mjeseca«, kazao je Golubić, koji zbog nedostatka velikoga dijela površine ljuske jajeta nije mogao pisanicu vratiti u izvorno stanje. No predmet je konzerviran i zaštićen od daljnega propadanja.

Ukrašavanje voskom

Otkriva nam i kojom je tehnikom ukrašena pisanica iz 15. stoljeća. »Za ukrašavanje je primijenjena tehnika crtanja s voskom i kuhanja u ljuskama crvenoga luka, koja se u nas u narodu primjenjivala od pamtivijeka, a primjenjuje se i dandanas. U posudici se otopi vosak i komadom žice nacrtat na jajetu željeni ukras. Kuha se zajedno s ljuskama crvenoga luka i u 15-ak minuta proključala voda poprimi tamnocrvenu boju koja iz vode prijede na ljusku jajeta. Svi dijelovi koji su tretirani voskom izolirani su i na tim mjestima ostane prirodna boja ljuske, a ostatak poprimi lijepu smeđe-crvenkastu boju«, kazao je restaurator Golubić. ■

Od legenda do skupocjenih pisanica

— Osim što je predstavio gudovačku pisanicu, dr. Goran Jakovljević iz bjelovarskoga muzeja govorio je i o povijesti, tradiciji i legendama koje se vežu uz ukrašavanje jaja. »Postoje podatci da je još engleski kralj Edvard I. 1290. godine odlučio da se 450 jaja

oboji i prekrije zlatnim listićima te ih je poklanjao za Uskrs. Na francuskom dvoru priča o pisanicama otišla je u ekstreme: u 16. stoljeću počela su se raditi čokoladna jaja, a na ruskom dvoru nastala su i najskuplja ukrašena jaja - ona Fabergeova koja je kralj Aleksandar III. derivao s pruži Mariji te se ta tradicija od 1885. godine nastavila sve do revolucije«, spominje dr. Jakovljević, koji ističe kako je jaje kroz povijest zbog svoje sferične forme simboliziralo svemir, beskonačnost, rađanje, početak nečega novoga. Zato su i u starom Rimu Rimljanke nosile jaje na tijelu kako bi predviđele spol

djeteta, a do danas se u nekim krajevima jaje stavlja ispod temelja kuće vjerujući da bi to moglo odagnati zle duhove. U Francuskoj nevjesta kada prvi put dolazi u kuću i prelazi prag, mora stati na jaje za plodnost...

Mnoge legende govore o tome da je došlo do tradicije pisanja jaja. »U Poljskoj postoji legenda da je Blažena Djevica Marija odnijela rimskim vojnicima košaricu jaja pod križ kada je Isus trebao biti razapet kako bi bili manje okrutni prema njemu. Pri tome je jako plakala i suze koje su padale na ljuske jaja ostavile su sjajne točke i tragove u bojama. Postoji i druga legenda povezana uz drugu Mariju, onu iz Magdale. Kaže se da je nosila košaricu jaja na Isusov grob te kada je čula da je Isus uskrsnuo, od velike radosti i ushićenja ljudske tih jaja poprimile su dugine boje«, pripovijeda dr. Jakovljević.